

U tranzicijskim zemljama Europe svako znanstveno istraživanje u sociologiji religije, a posebno u sociologiji Crkve, izaziva iznimno zanimanje cjelokupne društvene javnosti, budući da je religijski/crkveni fenomen u tim zemljama u posljednjih 55 godina 20. st. proživio ponajprije svoju komunističko-socijalističku etapu, zatim proživljava tranzicijsko razdoblje i ulazi u posttranzicijsko razdoblje odnosno u globalizacijske tokove, koji nadilaze prvo i drugo razdoblje u drugoj polovici 20. vijeka. Upravo tranzicijske zemlje nastoje, s jedne strane, uklopiti se u europska i svjetska religijsko-sociološka istraživanja želeći sebi i drugima pokazati i dokazati određenu znanstvenu tradiciju unatoč nesklonih uvjeta u desetljećima poslije II. svjetskog rata. S druge pak strane, te zemlje, velikim dijelom nošene i demokratskim vjetrovima, poduzimaju svoja nacionalna religijsko-sociološka istraživanja u kojima do izražaja dolazi normalna i očekivana interdisciplinarna suradnja, osobito između teologije i sociologije. U tom smislu Hrvatska je egzemplarna zemlja. Unatoč nametnutom joj ratu i svim poratnim te tranzicijskim nevoljama, u Hrvatskoj su se intenzivirala religijsko-sociološka istraživanja u drugoj polovici 90-ih godina. Poseban doprinos tim istraživanjima dao je Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu jednim nacionalnim (*Vjera i moral u Hrvatskoj*) i jednim europskim istraživanjem (*Europsko istraživanje vrednota - 1999.*). K tomu na istom Fakultetu obranjena je i disertacija koja se na temelju sociološkog istraživanja religioznosti i crkvenosti fokusirala na jednu europsku metropolu i na određenu populaciju. Budući da taj rad analizira religioznost i crkvenost adolescenata grada Zagreba, on je upravo po specifičnosti hrvatske metropole egzemplaran i indikativan za sveukupno hrvatsko područje, ali i šire.

U navedenom povijesno-duhovnom i društveno-političkom kontekstu nužno je čitati i rad s. Valentine Mandarić. Autorica se odlučila za ovakvo istraživanje budući da se u Zagrebu nalazi najviše srednjih škola najrazličitijih

profila i budući da postoji evidentna sličnost između zagrebačkih srednjoškolaca s vršnjacima europskih metropola, kako u kognitivnoj tako i iskustvenoj sferi, koju karakteriziraju oznake subjektivnog, selektivnog, parcijalnog i pluralnog u odnosu na crkvenost i religioznost. Uočava da crkveni i institucionalni model religioznosti prolazi svojevrsnu krizu i katarzu. Adolescenti u jednoj tranzicijskoj zemlji kao što je Hrvatska, oblikujući svoj ljudski i religiozni identitet, suočavaju se tijekom procesa socijalizacije i vjerničkog odgoja s izazovima religioznog pluralizma, sinkretizma i religiozne indiferentnosti. U takvoj situaciji 88,6% ispitanika izjasnilo se katolicima, 78,7% rođeno je u Zagrebu i 80,1% živi s roditeljima, a 12,8% živi s jednim od roditelja. U svom radu autorica je slijedila na početku zadani cilj: analiza i vrednovanje religioznosti na temelju pet dimenzija religioznosti/crkvenosti (religiozne pripadnosti, religioznog iskustva, dimenzije vjerovanja, moralno-etičke dimenzije i crkvene prakse). Istodobno analizira i odnos adolescenata prema određenim životnim vrednotama.

U svom najopsežnijem dijelu rada ("Interpretacija dobivenih rezultata") autorica dolazi do više relevantnih religijsko-socioloških i pastoralno-teoloških spoznaja. Prije svega, uz veoma visoku pripadnost Katoličkoj crkvi, u tom specifičnom dijelu populacije radi se o stupnjevitijoj religioznoj pripadnosti. Ta se proteže na sve dimenzije religioznosti, iako je u nekim dimenzijama izraženija, dok je u drugim manje nazočna. Zagrebački se adolescenti odnose veoma afirmativno prema pojedinim vjerskim istinama iz kršćanskog "Creda", iako tu dolazi do određenih pomaka u percepciji i recepciji vjere u Boga. Adolescenti recipiraju temeljne kršćanske istine u visokom postotku: 81,6% vjeruje da je Krist Sin Božji; 79,3% smatra da je Biblija Bogom nadahnuta knjiga; 74,4% drži da je Isus ustanovio Crkvu, 62,0% vjeruje u besmrtnost duše i 81,3% vjeruje u raj. Kao bitne razloge svoga vjerovanja adolescenti navode unutarnju potrebu čovjeka za vjerom, sociokulturno ozračje (tradicija) i pravovjernost u odnosu na druge vjere. Velika većina njih (66,0%) Crkvi priznaje relevantnu društvenu ulogu. Štoviše, više od dvije trećine vidi u Crkvi potencijalni čimbenik u rješavanju akutnih društvenih problema. Stupanj crkvene prakse napose je indikativan i zanimljiv, jer, primjerice, prema indikatoru participacije u euharistijskom slavlju (misi) redoviti praktikanti čine jednu trećinu, mjesečni 29,0%, neredoviti odnosno godišnji 29,0%, a svaki deseti je nepraktikant. U komparaciji s ostala dva istraživanja koja je proveo Katolički bogoslovni fakultet na općoj hrvatskoj populaciji uočava se određena podu-

darnost kao i određeno neslaganje. Dok su redoviti praktikanti i nepraktikanti gotovo jednako zastupljeni, kako u općoj tako i u populaciji srednjoškolaca, dotle je odrasla populacija mnogo distanciranija od naraštaja srednjoškolača kada se radi o prigodnom i neredovitom participiranju u ritualnoj dimenziji vjere. Autorica upozorava da odbacivanje/zanemarivanje vjerske prakse ne znači ujedno i razlaz s vjerom i Crkvom. Štoviše, religiozna kriza, koja se manifestira u najrazličitijim vidovima distanciranja, nužan je put od tradirane do poosobljene vjere i crkvenosti. U moralno-etičkoj dimenziji istraživanje analizira promjene u etičko-moralnom ponašanju adolescenata s obzirom na njihov stav prema pojedinim društvenim normama i modelima ponašanja te prema konzumiranju droga. U fokusu interpretacije nalazi se, s jedne strane, "subjektivni" spolni moral, a s druge strane određena bioetička pitanja. Adolescenti najviše tolerancije pokazuju za predbračne odnose, dok u odnosu na "genetički inženjering" prevladava nesigurnost, a vjersko uvjerenje gubi na utjecaju kada se radi o prosudbi pojedinih moralno-etičkih normi. Naposljetku, dobivena je zanimljiva ljestvica vrednota. Adolescenti se koncentriraju na sljedeća životna područja: obitelj, materijalni status, kulturu, afektivni život te na ljubav, prijateljstvo, zdravlje i poštenje, a svoju budućnost vide u ostvarenju sreće, završetku studija, pronalaženju radnog mjesta, u obitelji i u djeci. Indikativno je da svaki deseti ispitanik u slijedećih deset godina priželjkuje ostati sam, tj. ne želi ući u brak odnosno osnovati obitelj. Jednako tako je indikativno da vjera na ljestvici vrednota zauzima deseto, a politika zadnje mjesto. I ovo otvara mnoga dodatna pitanja u svezi s tradicionalnom religioznošću zagrebačkih srednjoškolaca.

Među ostalim autorica u zaključku upozorava da suvremeno društvo više ne podupire proces religiozne socijalizacije, već naprotiv, omogućuje i promiče polupripadnost, koju karakterizira vjerovanje, ritual i etičke norme, nerijetko u sebi proturječne. Opravdano se zauzima za prevladavanje prve razine socijalizacije, koja je često kulturalna, imitirajuća i pasivna i zalaže se za drugu razinu socijalizacije, u kojoj se događa prihvaćanje religioznih kršćanskih vrednota s kritičkim stavom i objektivnom slikom Crkve.

Rad s. Valentine Mandarić višestruko je zanimljiv. Istraživanje je provedeno na populaciji adolescenata jednog srednjoeuropskog grada. Ispitivana populacija dio je zemlje u kojoj je ukorijenjena tradicionalna kršćanska baština i Katolička crkva s trinaestostoljetnom poviješću te u kojoj je gotovo pola stoljeća bilo nazočno društveno-politič-

ko antireligiozno raspoloženje. Jedno i drugo velikim dijelom ostalo je do 90-ih godina manje izloženo svim sekularizacijskim, industrijskim i kulturološkim procesima koji su se događali na Zapadu i u svijetu uopće. U posljednjih deset godina 20. stoljeća u Hrvatskoj adolescenti hrvatske metropole, za razliku od svojih vršnjaka iz drugih gradova i dijelova Hrvatske, bili su manje izloženi neposrednim ratnim i poratnim događanjima, te su stoga manje opterećeno mogli kreirati svoj svakodnevni život i participirati u događanjima koja su im bila posredovana putem elektronskih medija. Istražujući upravo takvu populaciju, autorica je, polazeći od polivalentnih pitanja u anketi, svoje istraživanje fokusirala prije svega na institucionalnu religioznost odnosno crkvenost, ali isto tako i na neinstitucionalnu religioznost i djelomično na novu religioznost. Došla je do spoznaja i vrijednih poticaja za kritičko vrednovanje postojećih pastoralnih modela i za stvaranje novih pastoralno-teoloških programa u pastoralu mladeži. Autorica se posve uživila u predmet istraživanja a istodobno je ostala distancirana, i time jamči objektivnost analize i dobivenih rezultata. Rad je novum kako u odnosu na specifičnost ispitivane populacije tako i u odnosu na interdisciplinarnost, posebno teologije i sociologije. Dobiveni sociološki rezultati postaju važnim ishodištem u pastoralno-katehetskom i religiozno-pedagoškom pristupu adolescentima, u poznavanju adolescenata kao vjeroučenika u školi i katehiziranih u župi. Rad je vrijedan i cjelovit doprinos sociologiji Crkve i sociologiji religije u Hrvatskoj, ali i šire.

Osim toga, ova disertacija je vrijedan znanstveni doprinos ne samo pastoralno-teološkom proučavanju određene skupine u Crkvi i društvu nego i društveno-odgojnom sagledavanju naraštaja koji oblikuju svoj identitet u promijenjenim društvenim okolnostima. U dva prije spomenuta socio-religijska istraživanja Katoličkog bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu ostvarila se određena suradnja između djelatnika Instituta društvenih znanosti "Ivo Pilar" i Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zajedničko objavljivanje ovoga rada od strane Instituta "Ivo Pilar" i KBF-a pokazuje moguću i potrebnu interdisciplinarnu suradnju između društvenih znanosti i teologije u Hrvatskoj.

Josip Balaban